

# การสัตวแพทย์สมัยใหม่ของรัฐบาลสยามในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว<sup>๑</sup>

Submitted date: 6 June 2022

Revised date: 22 July 2022

Accepted date: 27 July 2022

เทพ บุญตานนท์<sup>๒</sup>

## บทคัดย่อ

หลังการลงนามสนธิสัญญาเบาว์ริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช ข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของสยามซึ่งมาพร้อมกับความต้องการผลผลิตข้าวของต่างชาติที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนทำให้รัฐบาลสยามต้องขยายพื้นที่ทางการเกษตรด้วยการบุดโคลงเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการขยายพื้นที่ทางการเกษตรไม่ได้เป็นปัจจัยเดียวที่จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น แต่อัตราการตายของปศุสัตว์ทั้งที่ใช้ในการเกษตรและการบริโภค อย่างโค กระบือ สุกร และแกะ ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรด้วยเหตุนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุทธสยามนำเข้าความรู้และวิทยาการจากตะวันตก รัฐบาลได้ตัดสินใจว่าจ้างสัตวแพทย์ชาวตะวันตกเข้ามารับราชการ พร้อมกับก่อตั้งโรงเรียนสัตวแพทย์ขึ้นเพื่อผลิตสัตวแพทย์ชาวไทย ในเวลาไม่นานความรู้ด้านสัตวแพทย์จากตะวันตกถูกนำมาใช้ควบคุมโรคระบาด ด้วยการกักกันสัตว์ที่ติดโรคและการฉีดวัคซีนป้องกัน นอกจากนี้อิทธิพลจากตะวันตกเรื่องการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ก็ทำให้รัฐบาลหันมาพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของสัตว์พาหนะที่ถูกส่งออกไปขายยังต่างประเทศ

**คำสำคัญ:** การสัตวแพทย์, ปศุสัตว์, รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, สยาม

---

<sup>๑</sup> บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์กฎหมายป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ของประเทศไทย” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ขอขอบคุณ สพญ. ขวพร ต่อศรี สำหรับการตรวจและคำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลและคำศัพท์ทางด้านสัตวแพทย์

<sup>๒</sup> อาจารย์ประจำหมวดวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

# Modern veterinary medicine of the Siamese government during the reign of King Chulalongkorn<sup>๑</sup>

*Thep Boontanondha<sup>๒</sup>*

## Abstract

After signing the Bowring Treaty in the reign of King Mongkut, rice became the most significant export of Siam. At the same time, the demand for rice rapidly increased in foreign countries. Therefore, the Siamese government expanded the cultivated area by constructing more canals. However, expanding the cultivated area was not the only factor needed to increase the agricultural product. Decreasing the mortality rate of food-producing animals, including cattle, buffaloes, pigs and sheep, was another factor contributing to the increase of agriculture products. Therefore, during the reign of King Chulalongkorn, which was the age that Siam received knowledge and technology from the West, the Government decided to hire Western veterinarians to serve the government. Simultaneously, a school of veterinary medicine was established for training Thai veterinarians. After that, the knowledge of veterinary science was used to prevent and control epidemics in animals through animal quarantine and vaccination. Furthermore, the influence of the West on animal welfare also encouraged the government to enact laws relating to animal welfare of livestock that would be sent to foreign countries.

**Keywords:** Veterinary medicine, livestock, the Reign of King Chulalongkorn, Siam

---

<sup>๑</sup> This research article is a part of the research titled, “A History of Law against the Abuse of Animals and the Animal Welfare in Thailand”. This research project is supported by Faculty of Veterinary Science, Mahidol University.

<sup>๒</sup> Lecturer, Section of General Education, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

## บทนำ

คนและสัตว์มีความสัมพันธ์กันด้านการประกอบอาชีพมาตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยคาดการณ์จากสภาพเศรษฐกิจของอาณาจักรที่มีการค้าทางบกเป็นหลัก (Wyatt, 2013, p. 32) จึงต้องใช้สัตว์สำหรับลำเลียงสินค้า อย่างไรก็ตามหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่แสดงให้เห็นว่าคนไทยได้ใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินและทำสงครามเกิดขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยมีเรื่องราวของพระองค์ที่ทรงชนช้างเอาชนะเจ้าเมืองฉอดได้ นอกจากนี้ศิลาจารึกที่พระองค์ทรงประดิษฐ์ขึ้นในราว พ.ศ. ๑๘๓๕ ซึ่งบันทึกเรื่องราวภายในอาณาจักรสุโขทัย ก็ได้กล่าวถึงการค้าขายช้างและม้าของประชาชน และการที่ประชาชนใช้วัวในการขนส่งสินค้า รวมทั้งใช้ม้าสำหรับเป็นพาหนะหลัก (Wyatt, 2013, p. 76) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในสมัยอาณาจักรสุโขทัยคนไทยเริ่มรู้จักนำสัตว์มาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ

การนำสัตว์ไปอย่างช้างหรือม้ามาเลี้ยงเพื่อใช้งานก็จำเป็นที่จะต้องดูแล ทั้งการหาอาหารมาให้สัตว์เหล่านั้น รวมไปถึงการรักษาความสะอาดและพยาบาล ด้วยเหตุนี้ในสมัยอยุธยาจึงแต่งตั้งตำแหน่งสำหรับคนเลี้ยงและดูแลสัตว์ขึ้นมา โดยเฉพาะสัตว์ที่มีความสำคัญในการทำสงครามและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงบุญญาธิการและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อย่างช้าง กฎหมายพระอัยการนาทหารพลเรือนในสมัยอยุธยาจึงก่อตั้งหน่วยงานสำหรับดูแลช้างโดยเฉพาะเรียกว่า “กรมช้าง” โดยมีเจ้ากรมช้างดำรงตำแหน่ง “พระเพทราชาธิบดีศรีสุริยาภิชาติสิริวงษ์องค์สมุหพระคชบาลจางวางขวา” และ “พระสุนทรราชานราธิบดีศรีสุริยศักดิ์สมุหพระคชบาลจางวางซ้าย” ถือศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ (Mahawiththayalaithamsat lae kanmueang, 1939, p. 204 – 205) และก่อตั้งหน่วยงานสำหรับดูแลม้าเรียกว่า “กรมม้า” โดยมี “ออกญาศรีสุริยะภาหะสมุหพระอัคระราชพิริยาภาหะ” ถือศักดินา ๓,๐๐๐ ไร่ เป็นเจ้ากรมม้า (Mahawiththayalaithamsat lae kanmueang, 1939, p. 210) การแบ่งสัดส่วนงานเช่นนี้ถูกใช้ตั้งแต่สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระบรมราชโองการให้ชำระกฎหมายที่ใช้อยู่เสียใหม่ เพราะกฎหมายเดิมนั้นเป็นกฎหมายที่อาศัยการจำและคัดลอกกันมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยา ด้วยเหตุนี้ใน พ.ศ. ๒๓๔๗ จึงได้ตรากฎหมายตราสามดวงขึ้น โดยแบ่งการปกครองออกเป็นสามส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

การทหาร พลเรือน และการคลังและการต่างประเทศ ซึ่งในกฎหมายตราสามดวงนี้ กล่าวถึงคนที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาสัตว์ของราชสำนักเช่นเดียวกับกฎหมายพระอัยการนา ทหารพลเรือนและนาทหารหัวเมืองที่ตราขึ้นในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดย ตราตำแหน่ง “หมอไชยศักดิ์ขวา” และ “หมอไชยศักดิ์ซ้าย” เป็นเจ้ากรมหมอ ดูแล การรักษาพยาบาลช้างที่ป่วยและได้รับบาดเจ็บโดยเฉพาะ อีกทั้งยังมีสัตวแพทย์ประจำ กรมช้างอีก ๒๘ ตำแหน่ง (Mahawitthayalaithamsat lae kanmueang, 1939, p. 206 – 207) ส่วนกรมม้านั้นได้มีการตราตำแหน่ง “พันหมอในกรมม้าซ้าย” และ “พันหมอในกรม ม้าขวา” มีหน้าที่คอยดูแลรักษาม้าของราชสำนักที่เจ็บป่วย (Mahawitthayalaithamsat lae kanmueang, 1939, p. 212) ตำแหน่งเหล่านี้สืบต่อมากระทั่งในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สยามเปิดประตูรับวิทยาการต่างจากตะวันตก ความรู้เรื่องสัตวแพทย์ของตะวันตกที่เข้ามา ก็ทำให้โลกทัศน์และมุมมองของรัฐบาล สยามต่อการรักษาและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคระบาดสัตว์ได้เปลี่ยนแปลงไป

แม้ว่างานวิจัยจำนวนมากที่สนใจเกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งการปฏิรูปกองทัพ รูปแบบการปกครอง การแพทย์และการสาธารณสุข หรือแม้กระทั่งการเกษตร อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องการ สัตวแพทย์สมัยใหม่ในประเทศไทยมีอยู่อย่างจำกัด งานเขียนส่วนใหญ่เป็นงานที่จัดทำ ขึ้นโดยคณะสัตวแพทย์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งเขียนขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองใน คราวครบรอบการสถาปนาคณะ เช่น หนังสือ ๕๐ ปี สัตวแพทยศาสตร์บัณฑิต ๒๔๗๘ – ๒๕๒๘ ซึ่งจัดทำโดยคณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Tantiwanit, 1985) หรืองานเรื่อง อนุสรณ์ ๖๐ ปี สัตวแพทยสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (Sattawaphaet samakhom haeng prathet thai nai phrabrom rachupatham, 2008) โดยเนื้อหาสำคัญของหนังสือเหล่านี้มุ่งไปที่กลุ่มสัตวแพทย์ที่มีคุณูปการต่อวงการ สัตวแพทย์ของไทยมากกว่าที่จะศึกษานโยบายทางด้านสัตวแพทย์ สำหรับงานที่ศึกษา ด้านนโยบายทางการเกษตรอื่น ๆ ก็มุ่งศึกษานโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม เป็นหลัก มากกว่าให้ความสนใจในด้านสัตวแพทย์ อย่างงานของทิวพร ใจก้อน (Jaikorn, 2012) เรื่อง รัฐสยามกับการจัดการธรรมชาติ : ประวัติศาสตร์ แนวคิด และความรู้เรื่องศัตรูพืชในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๘๗ ที่ศึกษานโยบาย ของรัฐบาลกับการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกมาผสมผสานกับความรู้

ดั้งเดิมของไทยในการจัดการศัตรูพืช หรืองานของเหมอมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (Rajabhadhraks, 1977) เรื่อง พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๒๕ - ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒ - ๑๙๓๒) โดยสนใจนโยบายของรัฐบาลที่ใช้ความรู้สมัยใหม่มาพัฒนาเกษตรกรรมไทยทั้งการเพาะปลูก ขลประทาน ป่าไม้ รวมไปถึง การรักษาสัตว์น้ำ อย่างไรก็ตามกลับไม่มีงานศึกษาเรื่องใดให้ความสนใจต่อความรู้ทางด้านสัตวแพทย์สมัยใหม่ซึ่งเป็นการนำเอาความรู้เหล่านี้มาจากตะวันตกเพื่อใช้ รักษาและป้องกันโรคระบาดในสัตว์ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาสำคัญต่อการเกษตร ไทยในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้งานวิจัยเรื่องนี้จึงมุ่งให้ความสนใจประเด็นดังกล่าว เพื่อเติมเต็มความรู้ด้านประวัติศาสตร์เกษตรกรรมในไทย

## วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษานโยบายและการพัฒนางานด้านสัตวแพทย์สมัยใหม่ของรัฐบาลไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๓)

## สมมติฐาน

ความรู้ทางด้านสัตวแพทย์สมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสัตว์ ด้วยความรู้ด้านยาและการป้องกันโรคของตะวันตกได้เกิดขึ้นในประเทศไทย ในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชบายที่จะปฏิรูปประเทศ ให้เป็นอย่างตะวันตก การสัตวแพทย์สมัยใหม่ที่รัฐบาลไทยนำมาใช้ได้ให้ความสำคัญกับการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อในสัตว์เป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรทางด้านปศุสัตว์ นโยบายการดูแลปศุสัตว์ของรัฐบาลสยามได้ให้ความสำคัญกับความรู้สัตวแพทย์ของตะวันตกทั้งการกักกันโรคและการฉีดวัคซีนเพื่อป้องกันการติดเชื้อ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการลดการแพร่ระบาดของโรคติดต่อในปศุสัตว์ในเวลาต่อมา

## วิธีการดำเนินการวิจัย

งานศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical approach) ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเอกสาร (documentary research) ที่ใช้ประกอบการ

เสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) โดยใช้หลักฐาน  
ชั้นต้น (primary sources) จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติประเทศไทยเป็นหลักฐาน  
สำคัญในการศึกษา

## การเกิดขึ้นของโรงเรียนสัตวแพทย์และสัตวแพทย์ชาวไทย

พัฒนาการทางการสัตวแพทย์ไทยคล้ายคลึงกับพัฒนาทางการแพทย์  
เป็นอย่างมาก คือกองทัพได้กลายเป็นหน่วยงานที่สำคัญของการพัฒนากำลังคนใน  
ด้านนี้ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ต้องพึ่งพาความรู้การแพทย์สมัยใหม่ในการรักษา  
พยาบาล โดยแพทย์ชาวต่างชาติส่วนใหญ่ที่รัฐบาลไทยจ้างเข้ามาล้วนแต่รับราชการใน  
กองทัพแทบทั้งสิ้น หรือแม้แต่ในเวลาต่อมาที่รัฐบาลไทยได้ส่งนักเรียนไปเรียนวิชาการ  
แพทย์ ณ ทวีปยุโรป ได้แก่ ม.จ.ถาวรมงคลวงศ์ ไชยันต์ ม.จ.วิมลภากร วรวรรณ และ  
พระยาวิบูลย์อายุรเวท (เสข ธรรมสโรช) บรรดาแพทย์เหล่านี้เมื่อสำเร็จการศึกษา  
กลับมาแล้วก็ต่างรับราชการอยู่ในกองทัพแทนที่จะรับราชการในโรงพยาบาลพลเรือน  
(NA. KT. 65.16)

สำหรับเรื่องสัตวแพทย์เองก็ไม่ได้ต่างกันนักจากการปฏิรูปกองทัพตามอย่าง  
ตะวันตกที่ต้องนำเข้ามาาราคาแพงจากต่างประเทศมาใช้ในราชการ รวมไปถึงการต้อง  
ดูแลสัตว์พาหนะต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ทั้งลำเลียงอาวุธและกำลังคน ทำให้รัฐบาลสยาม  
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นความจำเป็นที่จะต้องว่าจ้าง  
สัตวแพทย์ชาวตะวันตกเข้ามาดูแลสัตว์ที่ใช้ในการศึกสงคราม ด้วยเหตุนี้ใน พ.ศ. ๒๔๒๘  
กระทรวงกลาโหมได้ว่าจ้างมิสเตอร์กุเล่เข้ามาเป็นสัตวแพทย์ประจำกรมอัครวัักษ์  
ในตำแหน่ง “เวเตอรินารี ซายัน” (Tantiwanit, 1985, p. 138)

การเข้ามาของสัตวแพทย์ชาวตะวันตกถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นขององค์ความรู้  
ทางสัตวแพทย์รูปแบบใหม่ ที่นำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทั้งด้านกายวิภาคศาสตร์  
ของสัตว์ เภสัชศาสตร์ และความรู้ทางสัตวแพทย์มาประยุกต์ใช้ในการรักษาสัตว์ ซึ่ง  
ความรู้ด้านสัตวแพทย์สมัยใหม่นี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพในการรักษาสัตว์  
และการดูแลสัตว์ให้มีสุขภาพแข็งแรงและอายุยืนยาว แต่ทว่าด้วยจำนวนสัตวแพทย์  
ชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการในสยามนั้นไม่เพียงพอต่อความต้องการในการดูแล  
รักษาสัตว์ได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะส่วนของกองทัพนั้นที่มีกรมทหารตั้งกระจาย

อยู่ทั่วประเทศซึ่งหลายหน่วยมีสัตว์เลี้ยงอย่างม้าไว้ใช้งาน โดยเฉพาะกรมทหารม้าที่ประจำอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องผลิตบุคลากรทางด้านการสัตวแพทย์เพื่อให้สามารถดูแลสัตว์ของกองทัพได้อย่างทั่วถึง ทำให้ใน พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ ม.จ.ทองทิมาฯ ทองใหญ่ โอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ทรงศึกษาวิชาทหารม้าที่ประเทศรัสเซีย ซึ่งมีการเรียนการสอนวิชาสัตวแพทย์ร่วมด้วย (Tantiwanit, 1985, p. 11) พร้อมกันนี้ยังได้จ้างสัตวแพทย์ชาวตะวันตกเพิ่มเติม โดยใน พ.ศ. ๒๔๔๗ รัฐบาลได้จ้าง นาย แฮรี. เอส. เลียนาร์ด (Harry S. Leonard) ชาวอังกฤษมาเป็นสัตวแพทย์ประจำกระทรวงเกษตรราธิการ โดยทำหน้าที่เป็นปรึกษาในการป้องกันโรคระบาดในสัตว์โดยเฉพาะโรคแอนแทรกซ์และการตรวจเนื้อให้แก่กรมนคราทร (กรมสุขาภิบาล) กระทรวงมหาดไทย ในเวลาต่อมารัฐบาลยังได้ว่าจ้างสัตวแพทย์ตะวันตกอีกหลายคนในสังกัดกระทรวงเกษตรราธิการ อย่าง นาย จี.เจ. ฮาร์วี (G. J. Harvey) ซึ่งได้ก่อตั้งโรงเรียนสัตวแพทย์ขึ้นในสังกัดของกรมเพาะปลูก ทั้งยังริเริ่มจัดตั้งขึ้นป้องกันโรคระบาดในสัตว์ (Sattawaphaet samakhom haeng prathet thai nai phrabrom rachupatham, 2008, p. 28 – 29)

เมื่อ ม.จ.ทองทิมาฯ ทรงเข้ารับราชการในกรมทหารม้า พระองค์มีดำริให้ก่อตั้งโรงเรียนนายดาบรักษาสัตว์ขึ้น และได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนนายสิบสัตวรักษ์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (Prani, 1985, p. 14) กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนอีกครั้งเป็นโรงเรียนอัสวแพทย์ทหารบก เพื่อผลิตบุคลากรทางด้านการสัตวแพทย์มารับราชการในกองทัพบก (Tantiwanit, 1985, p. 57) ซึ่งนักเรียนโรงเรียนอัสวแพทย์ทหารบก รุ่นแรก ๆ อย่างหลวงสนั่นรักษสัตว์ (สนั่น ถมั่งรักษสัตว์) และหลวงสนธิรักษสัตว์ (สนธิ โรหิตเสถียร) ได้กลายเป็นผู้บุกเบิกวงการสัตวแพทย์ไทยในเวลาต่อมา (Tantiwanit, 1985, p. 11)

ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ กระทรวงเกษตรราธิการซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับสัตว์ได้เปิดหลักสูตรอบรมการดูแลสัตว์ระยะสั้นโดยใช้เวลาอบรมประมาณ ๓ - ๖ เดือน เพื่อฝึกข้าราชการในกระทรวงเกษตรราธิการให้มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่สัตวแพทย์ โดยในช่วงแรกได้ส่งข้าราชการของกรมช่างไหมไปอบรมกับนายสัตวแพทย์ เอช. เอส. เลียนาร์ด ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้ก่อตั้งกองโรงเรียน

สัตว์แพทย์ขึ้นในสังกัดกรมเพาะปลูก โดยรับนักเรียนที่จบชั้นมัธยม ๖ มาอบรมเป็นระยะเวลา ๑ ปี เมื่อนักเรียนสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนสัตวแพทย์ก็จะเข้ารับราชการในกระทรวงเกษตรธิการ ต่อมาได้โอนย้ายโรงเรียนสัตวแพทย์ให้ไปสังกัดกรมปศุสัตว์ และขยายระยะเวลาเรียนเป็น ๒ ปี อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนวิชาสัตวแพทย์ในช่วงแรกนั้นยังไม่ใช้การศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตเป็นเพียงการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรเท่านั้น (Tantiwanit, 1985, p. 57)

ในขณะที่พัฒนาการในวิชาแพทย์และสาธารณสุขเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยรัฐบาลได้ส่งนักเรียนจำนวนมากไปเรียนวิชาการแพทย์ที่ต่างประเทศ ยังไม่รวมแพทย์ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแพทย์ลัย แต่สำหรับการผลิตสัตวแพทย์แล้วกลับดำเนินไปอย่างล่าช้า แม้ว่ารัฐบาลจะว่าจ้างสัตวแพทย์ต่างชาติเข้ามารับราชการอยู่บ้าง แต่กว่าที่รัฐบาลจะส่งคนไทยไปเรียนวิชาสัตวแพทย์ที่ต่างประเทศก็ล่วงเลยไปถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ รัฐบาลได้ส่งหลวงชัยอัศวรักษ์ (ไชย แสงชูโต) ไปศึกษาวิชาสัตวแพทย์ที่ประเทศอังกฤษด้วยทุนของกระทรวงกลาโหม ในเวลาต่อมาหลวงชัยอัศวรักษ์ได้สำเร็จปริญญาสัตวแพทยศาสตร์ (MRCVS: Member of the Royal College of Veterinary Surgeons) จากมหาวิทยาลัยลอนดอน (University of London) ซึ่งเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็กลับมารับราชการที่กรมจเรทหารม้า รัฐบาลยังได้ส่งหลวงสนธิรักษสัตว์ (สนธิ โรหิตเสถียร) ไปเรียนวิชาสัตวแพทย ณ วิทยาลัยสัตวแพทย์แห่งชาติแห่งโอฟวัลด์ (École nationale vétérinaire d'Alfort – EnvA) ประเทศฝรั่งเศส ในพ.ศ. ๒๔๗๒ รวมถึงนายสัตวแพทย์จรัส สิบแสง ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University) ในพ.ศ. ๒๔๗๓ (Tantiwanit, 1985, p. 140)

นอกจากความรู้ในการรักษาสัตว์อย่างตะวันตกแล้ว สิ่งที่เข้ามาพร้อมกันคือ ความรู้ด้านระบาดวิทยาในการควบคุมป้องกันโรคระบาดในสัตว์ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก เพราะการเกิดโรคระบาดในสัตว์ในแต่ละครั้งทำให้สัตว์ล้มตายเป็นจำนวนมาก ทั้งยังต้องกำจัดสัตว์ที่เป็นโรคเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดจนลุกลามติดคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งส่งผลนำส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเติบโตของเศรษฐกิจภายในประเทศ และยิ่งรวมไปถึงสุขภาพอนามัยของประชาชน ด้วยเหตุนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเริ่มต้นออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อในสัตว์ขึ้น

## นโยบายการป้องกันโรคระบาดในสัตว์

หลังสยามได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง ข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้เพิ่มพื้นที่ผลิตข้าวด้วยการขุดคลองตามที่ราบลุ่มต่าง ๆ ทั้งคลองรังสิตและคลองมหาสวัสดิ์ เป็นต้น แม้ว่าการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกจะมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แต่ทว่าก็ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก และนอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรด้วย โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการขาดแคลนปศุสัตว์สำหรับการทำเกษตร เนื่องจากการขาดความรู้ในการควบคุมโรคติดต่อทางสัตว์ ทำให้เมื่อเกิดโรคระบาดในวัวหรือควายขึ้น ก็จำเป็นที่จะต้องฆ่าปศุสัตว์เหล่านี้ทิ้งเป็นจำนวนมากแน่นอนว่าจำนวนปศุสัตว์ที่สูญเสียไปนั้นส่งผลกระทบต่อความสามารถในการผลิตสินค้าการเกษตรเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อรัฐบาลได้นำความรู้จากตะวันตกเข้ามา ความรู้ทางด้านสัตวแพทย์ก็เป็นหนึ่งในความรู้ที่ถูกนำเข้ามาเช่นกัน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลได้ตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมโรคระบาดในสัตว์ ได้แก่ “พระราชบัญญัติชั่วคราวสำหรับป้องกันโรคสัตว์พาหนะ รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕” (Government Gazette, 1897, p. 506 – 507) และ “พระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะ รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙” (Government Gazette, 1901, p. 137 – 139) ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๔๔ ตามลำดับ ซึ่งพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้ต่างมีเป้าหมายสำคัญไปที่ประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเป็นการบังคับให้พ่อค้าทุกคนที่ต้องการจะนำวัวและควายไปขายยังต่างประเทศนั้น ต้องได้รับการตรวจสอบจากทางรัฐบาลเสียก่อน ว่าสัตว์ที่จะส่งออกมีสุขภาพแข็งแรงเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อที่เกิดขึ้นจากสัตว์ ด้วยเหตุนี้พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับจึงมีกฎข้อบังคับให้พ่อค้าวัวหรือควายจะต้องนำสัตว์ของตนมาขึ้นท่าที่ตำบลบางคอแหลมเท่านั้น และจะต้องเข้ามาภายในเวลาเข้าถึงก่อนพระอาทิตย์ตกดิน โดยจะมีสัตวแพทย์คอยตรวจโรคโคและกระบือที่มาขึ้นท่าเรือและหากสัตว์ตัวใดมีอาการป่วยก็จะต้องคัดแยกไว้ยังโรงสำหรับขังสัตว์ป่วย (Government Gazette, 1901, p. 137 – 139) หากสัตว์แพทย์วินิจฉัยว่าสัตว์ตัวนั้นไม่สามารถรักษาได้ก็จะถูกการุณยฆาตและนำไปฝัง และยังมีห้ามไม่ให้เอา

เนื้อของโคและกระบือที่ติดโรคมารับประทาน นอกจากการเฝ้าระวังโค และกระบือที่จะส่งออกไปยังต่างประเทศแล้ว การนำสัตว์ทั้งสองชนิดเข้ามาภายในประเทศก็ต้องได้รับการตรวจสอบเช่นเดียวกัน โดยโคและกระบือที่ถูกนำเข้ามาเพื่อเป็นสัตว์พาหนะหรือทำการเกษตรที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อบริโภค จะต้องถูกกักตัวที่โรงเลี้ยงเป็นเวลา ๘ วัน เพื่อให้สัตวแพทย์ตรวจสอบว่าสัตว์ที่นำเข้ามาเหล่านี้ปลอดจากโรคติดต่อที่จะแพร่กระจายสู่บรรดาสัตว์และคนในอนาคต (Government Gazette, 1901, p. 138)

ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ รัฐบาลสยามได้ปรับปรุงพระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะ รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ เนื่องจากพระราชบัญญัติฉบับเดิมนั้นยังไม่รัดกุมมากพอที่ระบุนิดของสัตว์เพียงแคโคและกระบือ แต่ในเวลาต่อมาพบว่ามีกรฆ่าแกะเพื่อเอาเนื้อมารับประทานเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากจำนวนของชาวยุโรปที่เพิ่มขึ้นในสยาม ซึ่งชาวยุโรปนิยมบริโภคเนื้อแกะเป็นอาหารเช่นเดียวกับการบริโภคเนื้อวัว ด้วยเหตุนี้กรมสุขาภิบาลจึงได้เสนอให้เพิ่มแกะเป็นสัตว์พาหนะอีกประเภทหนึ่งที่ต้องตรวจก่อนที่จะฆ่าเพื่อนำมาบริโภค (Government Gazette, 1908, p. 155)

พระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะ รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ ที่ตราขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๔ และพระบรมราชโองการ ประกาศ เพิ่มเติมพระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะ รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๙ ที่ตราขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์เป็นหลักทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยทางด้านเศรษฐกิจนั้นพระราชบัญญัติฉบับนี้ทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้เกิดโรคระบาดในหมู่วัวที่กำลังจะถูกส่งออก อันเป็นการป้องกันไม่ให้เกษตรกรต้องประสบปัญหาขาดทุนจากการค้าสัตว์ รวมไปถึงการถูกต่างชาติยกเลิกการนำเข้าโคและกระบือจากประเทศสยาม ส่วนทางด้านสังคมนั้นพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นการป้องกันไม่ให้อัตว์ที่ติดโรคนั้นแพร่กระจายเชื้อโรคในเขตพระนคร ซึ่งเป็นบริเวณที่มีประชาชนอยู่หนาแน่น อีกทั้งยังมีสภาพแออัดไม่ถูกสุขลักษณะเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว หากเกิดการระบาดของโรคจากสัตว์ก็จะส่งผลกระทบต่อสังคม เฉกเช่นเมื่อคราวที่เกิดโรคคอตีบโรคระบาดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในกรณีของสัตว์ที่นำเข้ามาเพื่อบริโภค รัฐบาลสยามได้ออกกฎหมายสำหรับควบคุมไม่ให้นำสัตว์ที่ติดโรคมาใช้ โดยใน พ.ศ. ๒๔๔๔ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะฆ่าโคกระบือและสุกรตามหัวเมือง (Government Gazette, 1901, p. 696) โดยในพระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้จัดตั้งโรงฆ่าสัตว์ของรัฐขึ้น เพื่อที่รัฐบาลจะสามารถตรวจสอบสัตว์ที่ถูกนำมาฆ่าได้ว่าไม่มีโรคแต่อย่างใด ผู้ที่ต้องการฆ่าโคกระบือ และสุกร ต้องนำสัตว์ของตนมารับการตรวจโรคจากเจ้าพนักงานตรวจโรคสัตว์เพื่อที่จะให้ทางเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่อนุญาตให้ฆ่าสัตว์ ซึ่งจะต้องฆ่าสัตว์ในโรงฆ่าสัตว์ของรัฐบาลและต่อหน้าเจ้าพนักงานที่เป็นผู้จัดการโรงฆ่าสัตว์เท่านั้น (Government Gazette, 1901, p. 698) ทั้งนี้สัตว์ทุกตัวที่นำมาฆ่าที่โรงฆ่าสัตว์นั้นจะต้องเสียค่าธรรมเนียมในอัตราควายตัวละ ๕ บาท วัวตัวละ ๒ บาท และสุกรตัวละ ๓ บาท (Government Gazette, 1901, p. 699)

นอกจากความกังวลของรัฐในด้านสุขอนามัยแล้ว ข้อบังคับที่ให้ผู้เลี้ยงสัตว์พาหนะประเภทต่าง ๆ ต้องนำสัตว์มารับการตรวจโรค และขึ้นทะเบียนยังเกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดเก็บภาษีอากรของรัฐอีกด้วย เพราะรายได้ทางหนึ่งของรัฐมาจากการเก็บภาษีโรงฆ่าสัตว์ ซึ่งภาษีนี้นี้จะเก็บตามจำนวนของสัตว์ที่ถูกฆ่าเพื่อนำเนื้อมาขาย ด้วยเหตุนี้ยังโรงฆ่าสัตว์ฆ่าสัตว์มากเท่าไร รัฐก็ย่อมมีรายได้จากการเก็บภาษีมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นแล้วการบังคับให้คนเลี้ยงสัตว์นำสัตว์มาตรวจโรคก่อนที่จะฆ่านอกจากจะเป็นการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อที่เกิดจากสัตว์ไปสู่มนุษย์แล้ว อีกด้านหนึ่งรัฐก็ยังสามารถตรวจสอบจำนวนสัตว์ที่ถูกฆ่าได้อย่างแม่นยำ ทำให้เก็บภาษีได้อย่างครบถ้วน

รัฐบาลสยามพยายามป้องกันไม่ให้สัตว์ติดโรค โดยกระทรวงธรรมการได้สั่งการให้แพทย์ชาวตะวันตกในสังกัดกรมพยาบาล ออกฉีดวัคซีนให้กับกระบือในเขตมณฑลกรุงเทพ ได้แก่ นนทบุรี อยุธยา และฉะเชิงเทรา โดยมีควายที่ได้รับการฉีดวัคซีนรวม ๒,๖๔๘ ตัว (Government Gazette, 1904, p. 522 – 523) สาเหตุสำคัญที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับการฉีดวัคซีนในกระบือก็เนื่องมาจากเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าว ถ้าหากมีกระบือล้มตายจากโรคระบาดเป็นจำนวนมากก็จะส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวของประเทศ

แม้สยามจะว่าจ้างสัตวแพทย์เข้ามาดูแลรักษาสัตว์ตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่ด้วยจำนวนสัตวแพทย์ที่มีอยู่อย่างจำกัด และการให้ความสำคัญกับการป้องกันโรคระบาดไม่ให้แพร่ไปสู่คน ทำให้รัฐบาลสยามเลือกที่จะให้แพทย์ทั่วไปลงพื้นที่ฉีดวัคซีนให้กับสัตว์ ทั้งเพื่อเป็นการป้องกันโรคระบาดจากสัตว์สู่คนแล้ว อีกด้านหนึ่งยังเป็นการสำรวจท้องที่นั้น ๆ ว่ามีปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคระบาดโดยที่มีสัตว์เป็นพาหะสู่คนหรือไม่ ซึ่งต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันโรคระบาดอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการป้องกันโรคระบาดจากสัตว์สู่คน (Government Gazette, 1913, p. 376)

ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติระบับโรคระบาด โดยให้ความสำคัญกับการป้องกันการแพร่ระบาดของกาฬโรค อหิวาตกโรค และไข้ทรพิษ เป็นสำคัญ (Government Gazette, 1913, p. 372) ประเด็นสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือการป้องกันไม่ให้โรคระบาดแพร่กระจายจากที่หนึ่งไปสู่ที่หนึ่ง ซึ่งสัตว์ประเภทต่าง ๆ ถือว่าเป็นพาหะนำโรคชนิดหนึ่ง ดังนั้นรัฐบาลจึงออกกฎหมายเพื่อตรวจโรคบรรดาสัตว์ที่ถูกย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ที่มีการระบาดของโรคเหล่านี้ (Government Gazette, 1913 p. 376) อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้มุ่งเน้นการดูแลคนเป็นสำคัญโดยเห็นว่าสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของพาหะนำโรค อีกทั้งพระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙ ซึ่งตราขึ้นตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ดูจะล้าสมัยเกินไปเนื่องจากการกำหนดชนิดสัตว์ที่เรียกว่า “สัตว์พาหนะ” จำกัดเพียงวัวและควาย แต่ต่อมาการเลี้ยงสัตว์เพื่อค้าขายเริ่มขยายตัวมากขึ้นทั้งการเลี้ยง หมู แพะ หรือแกะ และนำวิทยาการอย่างตะวันตกเข้ามาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ในลักษณะของปศุสัตว์ ด้วยเหตุนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงตราพระราชบัญญัติโรคระบาดปศุสัตว์และสัตว์พาหนะขึ้นมาใน พ.ศ. ๒๔๗๔ (Government Gazette, 1931, p. 496) เพื่อที่รัฐจะสามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคในสัตว์ได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

พระราชบัญญัติโรคระบาดปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ พุทธศักราช ๒๔๗๔ ได้ปรับเปลี่ยนชนิดของสัตว์ที่จะต้องอยู่ในการควบคุมของรัฐจากเดิมที่มีแค่วัวและควาย โดยเพิ่ม ช้าง ม้า ลา ล่อ แกะ แพะ สุกร และยักรวมสัตว์เลี้ยงประเภทอื่น ๆ

ด้วย (Government Gazette, 1931, p. 498) ซึ่งใจความสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดโรคระบาดในสัตว์ โดยให้เจ้าของสัตว์สังเกตการณ์สัตว์ของตนที่ตายโดยไม่ทราบสาเหตุนั้นให้แจ้งแก่ทางการเพื่อให้สัตวแพทย์ตรวจสอบสาเหตุการตายของสัตว์ที่เจ้าของแจ้งเข้ามา (Government Gazette, 1931, p. 499) นอกจากนี้จะกล่าวถึงขั้นตอนตรวจสอบกรณีพบว่าสัตว์ที่เลี้ยงอยู่มีแนวโน้มที่จะติดโรคระบาดแล้ว พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังระบุถึงวิธีการรับมือในกรณีที่เกิดโรคระบาด การจัดการซากสัตว์ที่ตายจากการติดโรค รวมถึงการป้องกันไม่ให้สัตว์ที่เลี้ยงติดโรคระบาดเพิ่มขึ้น (Government Gazette, 1931, p. 496 – 509) รัฐบาลกำหนดโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ โดยเจ้าของสัตว์ที่ไม่แจ้งต่อทางเจ้าหน้าที่ว่าสัตว์ของตนติดโรค รวมไปถึงการกำจัดสัตว์ที่ตายจากโรคระบาดผิดไปจากข้อกำหนดกำหนดจะถูกลงโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งร้อยบาท หรือทั้งจำและปรับ (Government Gazette, 1931, p. 507) แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังไม่ได้ระบุว่าโรคชนิดใดบ้างที่ทางกระทรวงเศรษฐการถือว่าเป็นโรคระบาด ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๗๗ จึงมีการประกาศของกระทรวงเศรษฐการเพื่อกำหนดโรคระบาดในสัตว์ตาม “ประกาศกระทรวงเศรษฐการว่าด้วยโรคซึ่งเป็นโรคระบาดตามความหมายแห่งพระราชบัญญัติโรคระบาดปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ พุทธศักราช ๒๔๗๔” ซึ่งได้กำหนดโรคระบาดสัตว์ไว้ได้แก่ โรครินเดอร์เปสต์ (Rinderpest) โรคแอนแทรกซ์ (Anthrax) โรคปากและเท้าเปื่อย (Foot and Mouth Disease) โรคคางคกส่อพิษ (Glanders) และโรคซาร์ติก (Epizootic lymphangitis) (Government Gazette, 1933, p. 4436) และในเวลาต่อมาก็ได้เพิ่มโรคต่าง ๆ เข้าเป็นโรคระบาดในสัตว์อย่างเช่น โรคเซอร์รา (Surra) รวมทั้งโรคคอบวม (Hemorrhagic septicemia) (Government Gazette, 1942, p. 2539)

## การผลิตวัคซีนป้องกันโรคแอนแทรกซ์

การผลิตวัคซีนจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการป้องกันสัตว์ติดเชื้อ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ในช่วงแรกรัฐบาลยังมีสัตวแพทย์รับราชการอยู่อย่างจำกัดทำให้มีจำนวนไม่เพียงพอที่จะลงไปยังพื้นที่ เพื่อฉีดวัคซีนให้กับสัตว์ ดังนั้นรัฐบาลได้มีคำสั่งให้แพทย์ของกรมสาธารณสุขที่มีกระจายอยู่ตามภาคส่วนต่าง ๆ ออกไปฉีดวัคซีนให้กับกระบืออยู่เป็นประจำโดยเฉพาะพื้นที่ทางการเกษตรอย่างมีนบุรี

นทบุรี และธัญบุรี เพื่อป้องกันโรคระบาดในสัตว์ (Government Gazette, 1904, p. 522 – 523) อย่างไรก็ตามในขณะนั้นวัคซีนสำหรับป้องกันโรคระบาดในสัตว์เป็นสิ่งที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ แต่ในทางตรงกันข้ามรัฐบาลและเกษตรกรต่างต้องการวัคซีนดังกล่าวเป็นจำนวนมาก จึงทำให้จำนวนวัคซีนที่นำเข้ามาไม่เพียงพอต่อความต้องการ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงตัดสินใจตั้งห้องปฏิบัติการที่อำเภอพระปฐมเจดีย์ ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๔๙ เพื่อผลิตวัคซีนป้องกันโรคระบาดในสัตว์ โดยให้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงธรรมการ ซึ่งในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันวัคซีนป้องกันโรคแอนแทรกซ์สองโดสแรกได้ถูกผลิตขึ้น (NA.0301.1.20/1) อันเป็นจุดเริ่มต้นของการผลิตวัคซีนป้องกันโรคระบาดในสัตว์ใช้เองเป็นครั้งแรกสำหรับประเทศไทย

โรคแอนแทรกซ์ในเวลานั้นนับว่าส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการปศุสัตว์ของไทย เนื่องจากเป็นโรคติดต่อที่ระบาดอย่างรวดเร็ว โดยการติดต่อของโรคเกิดขึ้นจากการที่สัตว์กินสปอร์ของโรคที่ปนเปื้อนอยู่ในดิน ซึ่งเมื่อปศุสัตว์ติดโรคดังกล่าวแล้วมักจะมียาการไข้ กล้ามเนื้อสั่น หายใจลำบาก นอกจากนี้ยังมีอาการเลือดไหลออกมาจากปากและจมูก

เดิมทีรัฐบาลไทยต้องนำเข้าวัคซีนโรคแอนแทรกซ์มาจากต่างประเทศเท่านั้น ซึ่งมีราคาแพงและต้องใช้เวลาสำหรับการขนส่ง ซึ่งหลาย ๆ ครั้งมักไม่ทันต่อการป้องกันการระบาดของโรค ด้วยเหตุนี้ห้องผลิตวัคซีนที่จัดตั้งขึ้นจึงมีเป้าหมายสำคัญในการผลิตวัคซีนป้องกันโรคแอนแทรกซ์ให้เพียงพอต่อความต้องการ (NA.0301.1.20/1)

ว่าห้องปฏิบัติการผลิตวัคซีนก็ต้องประสบปัญหาหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิตวัคซีน ทั้งสภาพที่ตั้งในช่วงแรกซึ่งตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองทำให้ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับผลิตวัคซีน อีกทั้งสภาพโรงเรือนและห้องทดลองสำหรับผลิตวัคซีนก็ยังไม่ได้มาตรฐานตามที่แพทย์ตะวันตกต้องการ ยังไม่รวมไปถึงการขาดแคลนอาหารสำหรับสัตว์ที่ใช้เพาะเลี้ยงเชื้อโรค และการเกิดโรคติดต่ออื่น ๆ ในสัตว์ในศูนย์วิจัย ซึ่งตามมาด้วยการตายของสัตว์เหล่านี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการระบาดของพยาธิใบไม้ในตับและพยาธิใบไม้ในเลือดที่เกิดขึ้นกับสัตว์ทดลองเหล่านี้ (NA.0301.1.20/1)

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับห้องทดลองสำหรับการผลิตวัคซีนได้รับการแก้ปัญหาที่ละชั้น ซึ่งก็กินเวลาเกือบสองปีหลังการก่อตั้งที่ห้องทดลองดังกล่าวจะประสบความสำเร็จในการทดลองวัคซีนใน พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยสัตว์ทดลองจำนวน ๓๖ ตัว มีภูมิต้านทานโรคแอนแทรกซ์จากวัคซีนที่ผลิตขึ้นมาจากห้องปฏิบัติการ และได้เริ่มต้นฉีดวัคซีนให้สัตว์ในพื้นที่การเกษตรอย่างบริเวณทุ่งรังสิต ทว่าหลังฉีดวัคซีนให้สัตว์เพียง ๒๐๐ ตัว เจ้าหน้าที่ฉีดวัคซีนก็ถูกเรียกตัวกลับ (NA.0301.1.20/1) กระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๕๑ นโยบายของรัฐบาลสยามก็มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นที่จะใช้วัคซีนในการป้องกันโรคแอนแทรกซ์ที่ระบาดในสัตว์ โดยเจ้าพระยาวิชิตรวงศ์วุฒิไกร (หม่อมราชวงศ์คลี่ สุกศน์) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้มีคำสั่งให้เตรียมการสำหรับการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคแอนแทรกซ์ซึ่งเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในขณะนั้น (NA.0301.1.20/1) ด้วยเหตุนี้การเร่งฉีดวัคซีนป้องกันโรคแอนแทรกซ์จึงเกิดขึ้นพร้อมกับวัคซีนตัวใหม่ที่ให้ผลข้างเคียงกับสัตว์น้อยกว่าเดิม ซึ่งหลังการเร่งฉีดวัคซีนให้สัตว์จำนวนมากก็พบว่าประเทศสยามใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ก็แทบจะไม่เจอการระบาดอย่างรุนแรงของโรคแอนแทรกซ์ในสัตว์อีกเลย (NA.0301.1.20/1)

## พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันการทรกรรมสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงกำกับไปจากกรุงสยาม

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ที่ตราขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมากแล้วมีวัตถุประสงค์อยู่ที่การปกป้องประชาชนและเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก อย่าง “พระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๙” หรือ “พระราชบัญญัติระงับโรคระบาด” อย่างไรก็ตามในพ.ศ. ๒๔๔๕ รัฐบาลสยามได้เสนอร่าง “พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันการทรกรรมสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงกำกับไปจากกรุงสยาม” (NA. R.5.18.4/3) นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลสยามได้เริ่มออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์เป็นสำคัญ

ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาลทรงเสนอร่างข้อบังคับสำหรับการป้องกันการทรกรรมสัตว์พาหนะอย่างโคและกระบือที่จะส่งออกไปยังสิงคโปร์ซึ่งต้องบรรทุกไปทางเรือ (NA. R.5.18.4/3) แม้ว่าสัตว์เหล่านี้จะถูกนำไปบริโภคหรือใช้แรงงาน แต่ก็ต้องใส่ใจว่าการขนส่ง

สัตว์ทางเรือใช้เวลานานในการเดินทางจะต้องไม่เป็นการทรมานสัตว์จนตายระหว่างการเดินทาง ซึ่งข้อบังคับฉบับนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากรัฐบาลอาณานิคมช่องแคบ (Straits Settlement)<sup>๔</sup> ต้องการที่จะออกข้อบังคับสำหรับการขนส่งสัตว์จากกรุงเทพฯ มายังสิงคโปร์ เนื่องจากแต่เดิมนั้นการขนส่งสัตว์ทางทะเลไม่มีการคำนึงถึงสวัสดิภาพสัตว์ โดยเฉพาะหลาย ๆ ครั้งที่มีการขนส่งวัวทางทะเลมักจะบรรทุกวัวจนเต็มลำเรือแล้วใช้โซ่ผูกเขาวัวไว้กับดาดฟ้าเรือ เมื่อเรือถูกคลื่นซัดแรงวัวก็จะตกใจตื่นจนเขาที่ถูกโซ่ผูกไว้กับดาดฟ้าเรื่อนั้นหลุดออกมา (NA. R.5.18.4/3) ด้วยเหตุนี้ทางสิงคโปร์จึงได้ขอให้รัฐบาลสยามช่วยออกข้อบังคับเช่นเดียวกับทางรัฐบาลสิงคโปร์เพื่อดูแลสวัสดิภาพของสัตว์ที่จะต้องถูกขนส่งลงเรือมายังสิงคโปร์ (NA. R.5.18.4/3)

อย่างไรก็ตามการจะออกกฎหมายที่จะต้องบังคับใช้และมีบทลงโทษต่อชาวต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ จำเป็นที่จะต้องได้รับอนุญาตจากอุปทูตของชาตินั้น ๆ เสียก่อน ซึ่งเรื่องนี้เป็นผลพวงจากสนธิสัญญาเบาว์ริงที่สยามทำกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเนื้อหาสำคัญตอนหนึ่งของสนธิสัญญาเบาว์ริงคือ ชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษจะอยู่ภายใต้กฎหมายของอังกฤษ (Wyatt, 2013, p. 313) และในเวลาต่อมาชาติตะวันตกชาติอื่น ๆ ได้ทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกับสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้รัฐบาลสยามสูญเสียอำนาจอธิปไตยในการใช้กฎหมายของสยามควบคุมชาวต่างชาติ ดังนั้นร่าง “พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันการทรมานสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงก้านไปจากกรุงสยาม” ที่รัฐบาลสยามกำลังจะตราขึ้นจึงจำเป็นต้องให้ นายดับบลิว เจ. อาเชอร์ (W.J. Archer) ทูตอังกฤษประจำสยามและ ดร.ฟอน เดอร์ เฮย์เด (Dr. Von der Heyde) ทูตเยอรมนีประจำสยามซึ่งเป็นสองชาติที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากกฎหมายฉบับนี้เห็นชอบเสียก่อน ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้ส่งร่างกฎหมายฉบับนี้ไปให้ทางอุปทูตอังกฤษและเยอรมนี (NA. R.5.18.4/3)

---

<sup>๔</sup> รัฐบาลอาณานิคมช่องแคบ (Straits Settlement) เป็นรัฐอาณานิคมของอังกฤษซึ่งครอบคลุมพื้นที่บริเวณปีนัง (Penang) แมนจู (Manjung) มะละกา (Malacca) ในประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์ในปัจจุบัน โดยรัฐบาลอังกฤษได้แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการมาปกครองอาณานิคมช่องแคบ ผู้สำเร็จราชการคนแรกคือ โรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน (Robert Fullerton) โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่สิงคโปร์

ร่าง “ข้อบังคับสำหรับป้องกันการทรกรรมสัตว์ซึ่งบรรทุกลงก้านไปจากกรุงสยาม” มีสาระสำคัญคือทำให้ความสำคัญต่อสวัสดิภาพสัตว์ระหว่างการขนส่งจะต้องไม่เป็นการทรมาณสัตว์ เช่น คอกขังสัตว์ในเรือนั้นต้องมีความแข็งแรงพอที่จะรับน้ำหนักของสัตว์ในเวลาที่มิคสั่นกระแทกตัวเรือและกำหนดให้คอกหนึ่งบรรจวัวได้เพียงสี่ตัวเท่านั้น อีกทั้งยังห้ามล่ามวัวที่เข่าและจมูก หรือการที่จะเตรียมน้ำจืดและหญ้าสำหรับสัตว์ให้เพียงพอ โดยกำหนดว่าจะต้องมีปริมาณหญ้าให้สัตว์ได้บริโภควันละหนึ่งครั้ง ส่วนน้ำต้องมีปริมาณให้บริโภควันละสองครั้ง รวมไปถึงต้องมีผ้าใบบังแดดให้แก่สัตว์ (NA. R.5.18.4/3)

นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับการขนส่งสัตว์ขึ้นและลงเรือที่ยังห้ามมิให้ใช้วิธีการผูกเชือกกับเขาสัตว์เพื่อชักลากขึ้นหรือลงเรือเต็ดขาด และต้องอนุญาตให้แพทย์ขึ้นตรวจสอบเรือเพื่อดูว่าเรือลำนั้น ๆ ได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดหรือไม่ สำหรับผู้บังคับการเรือหรือลูกเรือที่ฝ่าฝืนข้อกำหนดดังกล่าวจะมีโทษปรับในแต่ละคดีไม่เกิน ๑๐๐ บาท หรืออาจถูกยึดใบอนุญาตเดินเรือเป็นเวลา ๓ เดือน แต่หากผู้กระทำความผิดเป็นเจ้าของสัตว์ก็จะมีโทษปรับคดีละไม่เกิน ๕๐ บาท หรืออาจงดไม่ออกหนังสืออนุญาตสำหรับบรรทุกสัตว์ลงเรือเป็นเวลา ๓ เดือน (NA. R.5.18.4/3)

### ปัญหาหาระหว่างรัฐบาลสยามกับเยอรมนี

สิ่งหนึ่งที่รัฐบาลสยามเป็นกังวลอย่างมากในการออกกฎหมายฉบับนี้ก็คือการที่กฎหมายฉบับนี้จะต้องบังคับใช้กับชาวต่างชาติ เพราะการขนส่งสัตว์ไปยังต่างประเทศเป็นธุรกิจที่อยู่ในมือของชาวต่างชาติ โดยที่คนไทยไม่ได้เข้าเกี่ยวข้องกับธุรกิจเหล่านี้เท่าใดนัก ดังนั้นการที่ออกกฎหมายเหล่านี้จะต้องมีผลบังคับใช้กับชาวต่างชาติ ทำให้ศาลไทยไม่มีอำนาจที่จะตัดสินคดีเหล่านี้หากมีการกระทำความผิดตามข้อบังคับผู้กระทำความผิดที่เป็นชาวต่างชาติจะต้องขึ้นศาลกงสุลต่างประเทศตามสนธิสัญญาที่สยามทำไว้กับชาติต่าง ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิจึงมีพระดำริที่จะทำให้อกฎหมายนี้สามารถบังคับใช้กับชาวต่างชาติได้ โดยทรงกำหนดให้เรือที่จะบรรทุกสัตว์ต้องขอหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลสยามเสียก่อน หากเป็นในกรณีที่ชาวต่างชาติกระทำความผิดกฎข้อบังคับก็จะสามารถยึดใบอนุญาตไม่ให้บรรทุกสัตว์ (NA. R.5.18.4/3) ซึ่งการยึดใบอนุญาตนี้ไม่ขัดต่อ

ข้อบังคับในสนธิสัญญาเบาว์ริงเพราะมิใช่การลงโทษชาวต่างชาติแต่อย่างใด

ร่างข้อบังคับสำหรับป้องกันการทรมานสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงกำปั่นไปจากกรุงสยามที่ถูกเสนอให้ทางอุทูตอังกฤษและเยอรมนีประจำสยามนั้น สำหรับทางอังกฤษแล้วอุทูตอังกฤษไม่มีข้อโต้แย้งในข้อบังคับดังกล่าวตามที่รัฐบาลสยามเสนอมานี้ เนื่องจากข้อบังคับส่วนใหญ่ที่ประกาศมาเป็นการบังคับใช้ในส่วนของบริษัทที่บรรทุกลสัตว์มากกว่าตัวพ่อค้าสัตว์ ซึ่งชาวอังกฤษส่วนมากที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนี้ในฐานะพ่อค้าสัตว์ต่างจากกรณีของเยอรมนี เนื่องจากเรือบรรทุกลสัตว์ออกจากสยามโดยมากแล้วเป็นเรือของเยอรมนี ดังนั้นอุทูตอังกฤษจึงให้รัฐบาลสยามไปปรึกษากับอุทูตเยอรมนีให้เรียบร้อยเสียก่อน หากอุทูตเยอรมนียินยอมที่จะทำตามข้อบังคับฉบับนี้ทางอังกฤษเองก็จะยินยอมเช่นกัน (NA. R.5.18.4/3) ด้วยเหตุนี้รัฐบาลสยามจึงส่งร่างข้อบังคับไปให้กับอุทูตเยอรมนี และก็เป็นอย่างที่รัฐบาลสยามได้คาดการณ์ไว้ คืออุทูตเยอรมนีไม่พอใจต่อร่างข้อบังคับฉบับนี้สักเท่าใด เพราะหากกฎหมายฉบับนี้ถูกประกาศใช้ฝ่ายเยอรมนีจะเป็นฝ่ายที่ได้รับผลกระทบ และเสียผลประโยชน์มากที่สุด ทำให้อุทูตเยอรมนียังไม่ยอมรับร่างข้อบังคับดังกล่าวในทันที และตั้งคณะกรรมการของเยอรมนีขึ้นเพื่อพิจารณาร่างข้อบังคับฉบับนี้ (NA. R.5.18.4/3)

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลเยอรมนียังไม่ยอมรับกฎหมายฉบับนี้เนื่องจากว่า ก่อนหน้านั้นรัฐบาลสิงคโปร์ได้ร่างกฎหมายที่มีลักษณะใกล้เคียงกับร่างของรัฐบาลสยาม ซึ่งร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวถูกรัฐบาลหลายชาติคัดค้านเป็นอย่างมากเนื่องจากกฎหมายไม่ได้บังคับใช้อย่างทั่วถึง และมีแนวโน้มที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่คนอังกฤษ ด้วยเหตุว่ากฎหมายที่รัฐบาลสิงคโปร์ร่างขึ้นนั้นให้รัฐบาลสิงคโปร์มีอำนาจที่จะอนุญาตให้เรือลำใดก็ได้ไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนี้ รวมทั้งข้อบังคับอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกฏหมายนี้ซึ่งอาจจะตราขึ้นในภายหลัง นอกจากนี้รัฐบาลสิงคโปร์ยังมีสิทธิอนุญาตให้เรือของอังกฤษบรรทุกลสัตว์ได้มากกว่าเรือลำอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้กงสุลชาติต่าง ๆ ซึ่งประจำอยู่ที่สิงคโปร์จึงพร้อมใจกันคัดค้านกฎหมายที่รัฐบาลสิงคโปร์ร่างขึ้นมา ผลคือรัฐบาลสิงคโปร์ยังไม่สามารถประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ ขณะที่รัฐบาลสยามกำลังมีความพยายามที่จะออกกฎหมายในลักษณะเดียวกับของรัฐบาลสิงคโปร์ ทำให้กงสุลเยอรมนีขอร่างกฎหมายฉบับนี้กลับไปพิจารณาเสียก่อน (NA. R.5.18.4/3)

เมื่อทูตเยอรมนีตรวจสอบร่างกฎหมายที่รัฐบาลสยามส่งให้แล้วก็ได้เข้าพบพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ เยอรมนีแสดงความไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว ด้วยเหตุผลว่าข้อบังคับหลาย ๆ ข้อขัดต่อกฎหมาย และผลประโยชน์ของประเทศเยอรมนี (NA. R.5.184/3) โดยทูตเยอรมนีได้ชี้แจงว่าการที่รัฐบาลสยามจะบังคับให้เรือของเยอรมนีจดทะเบียนกับรัฐบาลสยามนั้นกระทำได้ เพราะเท่ากับว่าเรือของเยอรมนีจะต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมายสยาม รวมทั้งการที่แพทย์สยามก็ไม่มีอำนาจที่จะสั่งให้กักลูกเรือและเรือของเยอรมนี

ส่วนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์นั้นทูตเยอรมนีได้อธิบายให้เห็นว่าการที่รัฐบาลสยามสั่งให้ฆ่าสัตว์ก่อนที่จะทิ้งลงทะเลนั้น บางครั้งคลืนก็แรงเกินกว่าที่จะฆ่าสัตว์ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องทิ้งสัตว์ลงทะเลทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้เยอรมนียังไม่ยอมให้สยามลงโทษปรับเรือและคนเยอรมนี รวมถึงไม่ยอมให้สยามยึดใบอนุญาตบรรทุกสัตว์ ซึ่งโดยรวมแล้วทูตเยอรมนีปฏิเสธที่จะยอมรับร่างกฎหมายที่รัฐบาลสยามได้เสนอในทุกข้อ จนเป็นเหตุให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ต้องถามทูตเยอรมนีว่า จะให้ทางรัฐบาลสยามทำอะไรในเมื่อทางเยอรมนีไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายฉบับนี้เกือบทุกข้อ ซึ่งทูตเยอรมนีได้เสนอให้รัฐบาลสยามควรเอากฎหมายที่รัฐบาลสิงคโปร์ได้ร่างขึ้นมาใช้ แต่ให้ยกเว้นบางข้อ เช่น การบังคับให้คนเลี้ยงสัตว์ต้องมีสถานะเป็นลูกเรือ (NA. R.5.184/3)

ทูตเยอรมนีชี้แจงแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์เพิ่มเติมว่า โดยแท้จริงแล้วบริษัทนอร์ทเยอรมันลอยด์ (North German Lloyd)<sup>๖</sup> ได้ดำเนินการป้องกันการทารุณกรรมในสัตว์ที่บริษัทต้องบรรทุกลงเรืออยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ร่างกฎหมายที่จะตราขึ้นนั้นหากมีการบังคับใช้ขึ้นมาทางบริษัทก็คงจะทำตามข้อกำหนดของกฎหมายฉบับดังกล่าวได้อย่างครบถ้วน โดยทูตเยอรมนีรับปากว่าจะส่งสำเนาความเห็นเกี่ยวกับ

---

<sup>๖</sup> บริษัทบริษัทนอร์ทเยอรมันลอยด์ หรือชื่อภาษาเยอรมันคือ “นอร์ดดอยช์เชอร์ ลอยด์” (Norddeutscher Lloyd) เป็นบริษัทเดินเรือของประเทศเยอรมนี ซึ่งก่อตั้งโดยแฮร์มัน ไฮน์ริช ไมเออร์ (Hermann Henrich Meier) และ เอ็ดูอาร์ด ครุซมันน์ (Eduard Crüsemann) โดยบริษัทเริ่มดำเนินกิจการในวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๕๗ โดยในค.ศ. ๑๙๗๐ บริษัทนอร์ทเยอรมันลอยด์ได้รวมเข้ากับบริษัทฮัมบูร์ก – อเมริกัน लाईน (Hamburg America Line) เป็นบริษัทฮาปาก ลอยด์ (Hapag-Lloyd)

ร่างกฎหมายป้องกันการทารุณกรรมที่ออกโดยรัฐบาลสิงคโปร์ไปยังรัฐบาลเยอรมนี  
ให้แก่รัฐบาลสยาม เพื่อให้รัฐบาลสยามแก้ไขกฎหมายให้เป็นไปในทำนองเดียวกับ  
กฎหมายของรัฐบาลสิงคโปร์ (NA. R.5.18.4/3)

การที่เยอรมนีไม่ยอมให้รัฐบาลสยามบังคับใช้กฎหมายป้องกันการทารุณกรรม  
ต่อสัตว์กับเรือเยอรมนี ทำให้รัฐบาลสยามเหลือทางเลือกเดียว คือการบังคับใช้กฎหมายนี้  
ต่อพ่อค้าสัตว์ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นชาวอังกฤษ อย่างไรก็ตามรัฐบาลสยามตระหนักดีว่า  
หากรัฐบาลบังคับใช้กฎหมายนี้กับพ่อค้าอังกฤษโดยที่ความผิดไม่ได้เกิดจากทางพ่อค้า  
นั้นทางรัฐบาลอังกฤษจะต้องไม่ยินยอมอย่างแน่นอน รัฐบาลไทยจึงได้ส่งนายแพทย์  
ฮิวจ์ แคมเบลล์ ไฮเอต (Dr. Hugh Cambell Hight) เจ้ากรมกองแพทย์สุขภิบาล  
กระทรวงสาธารณสุข ไปเจรจาทวิภาคีกับทูตอังกฤษในกรณีที่รัฐบาลสยามจะห้ามไม่ให้  
เรือเยอรมนีที่ไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับบรรทุกสัตว์ของพ่อค้าอังกฤษนั้นทางทูตอังกฤษ  
จะยินยอมหรือไม่ ซึ่งทางทูตอังกฤษยืนยันกรณที่จะคัดค้านข้อกำหนดดังกล่าวเพราะ  
เห็นว่าพ่อค้าอังกฤษไม่ได้ทำผิดแต่อย่างใด ทูตอังกฤษยืนยันว่าอังกฤษจะยินยอมใน  
ข้อกฎหมายที่เยอรมนียินยอมเท่านั้น (NA. R.5.18.4/3)

ในเวลาต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ทรงได้รับหนังสือ  
จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการ  
ต่างประเทศ เกี่ยวกับนโยบายของเยอรมนีต่อข้อบังคับเรื่องการทารุณกรรมสัตว์ที่  
รัฐบาลสยามได้ร่างขึ้น ซึ่งทางรัฐบาลเยอรมนีชี้แจงว่า บริษัทนอร์ธเยอรมันลอชด์ได้  
ออกคำสั่งพิเศษในวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๔๖ แก่ผู้บังคับการเรือทุกคนของบริษัทที่  
เดินเรืออยู่ในทวีปเอเชียให้ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการส่งสัตว์พาหนะทางทะเลของ  
รัฐบาลสิงคโปร์ (NA. R.5.18.4/4) หากมีการร้องเรียนว่าผู้บังคับการเรือคนใดละเมิด  
ข้อบังคับทางบริษัทจะดำเนินการไล่ผู้บังคับการเรือออกจากตำแหน่ง โดยทางบริษัท  
นอร์ธเยอรมันลอชด์ สาขาฮ่องกง จะทำหน้าที่ตรวจสอบตราให้เรือทุกลำของบริษัทปฏิบัติ  
ตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด (NA. R.5.18.4/4) ซึ่งทูตเยอรมนีได้ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลเยอรมนี  
ได้ทำตามข้อบังคับเรื่องการป้องกันการทารุณกรรมสัตว์แล้ว รัฐบาลสยามเองก็เห็น  
ว่ากฎหมายป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ของรัฐบาลสิงคโปร์นั้นเหมือนกับร่าง  
“พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงกำปั่นไปจากกรุงสยาม”  
อยู่แล้ว อีกทั้งการลงโทษผู้กระทำความผิดกฎหมายก็จะต้องไปพิจารณา ณ เมืองปลายทาง

ที่สัตว์ไปถึง เพราะการจะกระทำผิดตามข้อบังคับต่าง ๆ นี้โดยส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นหลังจากที่ออกจากสยามไปแล้ว ด้วยเหตุนี้เองพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรยุทธหัตถีมีพระวินิจฉัยว่ารัฐบาลสยามจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมาย “พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันการทรกรรมสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงก้านไปจากกรุงสยาม” อีกต่อไป (NA. R.5.18.4/4)

แม้ว่าสยามไม่สามารถตรา “พระราชบัญญัติสำหรับป้องกันการทรกรรมสัตว์ ซึ่งบรรทุกลงก้านไปจากกรุงสยาม” ขึ้นเนื่องจากชาติมหาอำนาจอย่างเยอรมนีไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตามกฎหมายฉบับดังกล่าวก็ทำให้เห็นว่าสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้เพียงแค่เดินตามความรู้ด้านสัตวแพทย์ของตะวันตกเท่านั้น แต่นโยบายด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับปศุสัตว์ซึ่งเกิดขึ้นในตะวันตกก็เป็นสิ่งที่สยามใส่ใจว่าจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้อยู่ในมาตรฐานระเบียบโลกที่ถูกวางขึ้นมา แต่อีกด้านก็จะเห็นว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงมีผลอย่างชัดเจนต่อนโยบายของรัฐบาลไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับชาติมหาอำนาจตะวันตกได้ทำสนธิสัญญาที่มีลักษณะเช่นเดียวกับสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้สยามไม่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายใด ๆ กับชาติเหล่านี้ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลสยามจึงไม่ได้ตรากฎหมายฉบับนี้ขึ้นมา

## สรุปและอภิปรายผล

ขณะที่การค้าข้าวของสยามกำลังเจริญเติบโตหลังการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในทางตรงกันข้ามสยามกับใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและการปศุสัตว์น้อยมาก การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของสยามกระทำโดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกด้วยการขุดคลองต่าง ๆ บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง แต่ทว่าการขุดคลองเหล่านี้ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องผลผลิตตกต่ำได้ทั้งหมด เพราะตราบไถที่ปศุสัตว์ซึ่งใช้ในการเกษตรยังล้มตายเป็นจำนวนมากจากการติดโรคระบาดในสัตว์ก็ยังคงเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ด้วยเหตุนี้ความรู้ด้านสัตวแพทย์แบบตะวันตกจึงถูกนำเข้ามาเพื่อลดอัตราการตายของปศุสัตว์โดยเฉพาะที่ใช้ในภาคการเกษตร

ความรู้ด้านสัตวแพทย์สมัยใหม่ได้เข้าสู่ประเทศไทยในช่วงของการปฏิรูปประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีจุดเริ่มต้นจากกองทัพบก

ที่จำเป็นต้องใช้สัตวแพทย์ในการดูแลรักษาสัตว์พาหนะที่ใช้ในกองทัพ ซึ่งในเวลาต่อมากระทรวงเกษตรราธิการที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการเกษตรและปศุสัตว์ของประเทศก็ได้ว่าจ้างสัตวแพทย์ชาวตะวันตกเข้ามาบริหารการ โดยสัตวแพทย์เหล่านี้ได้นำความรู้และวิทยาการจากตะวันตกโดยเฉพาะการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อผ่านการกักกันสัตว์และการใช้วัคซีนป้องกันโรค ซึ่งความรู้ดังกล่าวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการลดอัตราการตายของปศุสัตว์ในประเทศ อีกทั้งยังเป็นการลดการติดต่อจากสัตว์สู่คนโดยการออกกฎหมายไม่ให้คนนำเนื้อสัตว์ที่ติดโรคตายมารับประทาน

การใช้วัคซีนป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อเป็นสิ่งที่ได้ผลเป็นอย่างมาก และรัฐบาลไทยเองก็พยายามกระจายวัคซีนให้ครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะพื้นที่การเกษตรบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ทว่าในขณะนั้นวัคซีนป้องกันโรคยังต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ รัฐบาลจึงมีโครงการก่อตั้งห้องทดลองวัคซีนขึ้นเพื่อผลิตวัคซีนป้องกันโรคระบาดในสัตว์ โดยเฉพาะโรคแอนแทรกซ์ซึ่งเป็นโรคระบาดที่มีอยู่อย่างชุกชุมในประเทศ แม้จะต้องใช้เวลากว่าสองปีกว่าที่จะผลิตวัคซีนชุดแรกออกมาได้ แต่สุดท้ายแล้วห้องผลิตวัคซีนดังกล่าวก็มีส่วนสำคัญในการควบคุมโรคแอนแทรกซ์ในประเทศได้เป็นผลสำเร็จ

ไม่เพียงความรู้ด้านสัตวแพทย์เท่านั้น รัฐบาลยังได้รับอิทธิพลจากตะวันตกในเรื่องสวัสดิภาพสัตว์อีกด้วย จึงพยายามที่จะตรากฎหมายคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ที่ถูกขนส่งไปยังต่างประเทศ อย่างไรก็ตามกฎหมายดังกล่าวจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาตินิคมหาอำนาจอย่างอังกฤษและเยอรมนี ด้วยเหตุนี้กฎหมายฉบับนี้จึงไม่ถูกบังคับใช้ อย่างไรก็ตามความพยายามตรากฎหมายฉบับนี้ก็ทำให้เห็นว่ารัฐบาลสยามเองพยายามนำตัวเองไปอยู่บนมาตรฐานของโลกตะวันตก

ความรู้ด้านสัตวแพทย์ที่นำเข้ามาจากตะวันตกได้เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำและประชาชนสยามต่อการจัดการและดูแลปศุสัตว์ของตนเอง การเลี้ยงปศุสัตว์แบบตามมีตามเกิดถูกแทนที่ด้วยความรู้และเทคโนโลยีของตะวันตก แน่แน่นอนว่าเรื่องนี้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการเจริญเติบโตของภาคการเกษตรและเศรษฐกิจของประเทศในเวลาต่อมา

## References

- Chaengkhwam krasuang thamkan phanaek krom phayaban rueang chit si ram kan rokrabat sat tam huamueang monthon krungthep lae huamueang tangtae dueansinghakhom thueng tulakhom sok 122 [The announcement of the Ministry of Education, Department of Medical Services: Vaccination for preventing infection in animals from August-October 1905]. (23<sup>rd</sup> October 1905) *Ratkitchanubeksa* 21 [Government Gazette 21]. p. 522 – 523.
- Jaikorn, T. (2012). *Concept and knowledge of pests in Thai society 1892-1944*. (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Mahawitthayalai thamsat lae kanmueang. (1939). *Pramuankotmai ratkan thi 1 chunlasakrat 1166 phim tam chabap luang tra 3 duang* [The Code of Law of Rama I, 1804 copying from the Three Seals Law]. Bangkok: Faculty of Law, Thammasat University.
- NA. KK.0301.1.20/1 *The Annual Report of the Director of the Government Serum Laboratory*. (1907 – 1909).
- NA. KT. NA. KT. 65.16 *Farangsesh Kho Maisak Maikan Konpayabarn Nukbinasa* [France requests teak, wood, nurses and pilots]. (5<sup>th</sup> September 1917)
- NA. R.5 M.18.4/3 *Khobangkhap samrap pongkan kan thonkam sat thi banthuk long kampan chak krung sayam* [A regulation about preventing the torture of animals shipped from Siam]. (30<sup>th</sup> July – 28<sup>th</sup> September 1902).
- NA. R.5 M.18.4/4 *Rueang ratthut yoeraman khatkhan phraratbanyat pongkan sat thonman sat phahana ro. so. 120* [The German minister opposes the Act of preventing beasts of burden, 1902]. (2<sup>nd</sup> August 1902 – 28<sup>th</sup> September 1904).

Phrabromrat-ongkan prakat phoemtoem phraratbanyat samrap truat pongkanrok sat phahana Rattanakosinsok 119 [The royal decree: the recension of the act of preventing infectious diseases in animals 1901]. (19<sup>th</sup> May 1908) *Ratkitchanubeksa* 24 [Government Gazette 24]. p. 155.

Phrabromrat-ongkan prakat tang krasuangkettrathikan lae plian tamnaeng senabodi [The royal decree establishing the Ministry of Agriculture and changing the minister]. (3<sup>rd</sup> September 1900) *Ratkitchanubeksa* 16 [Government Gazette 16]. p. 302 – 303.

Phraratbanyat chua samai samrap pongkanrok sat phahana Rattanakosinsok 115. [The Act of preventing infection in beasts of burden 1897]. (17<sup>th</sup> January 1897) *Ratkitchanubeksa* 13 [Government Gazette 13]. p. 506 – 507.

Phraratbanyat laksana kha khokrabue lae sukon tam huamueang [The Act of butchery of cows, buffalos and pigs in the provinces]. (3<sup>rd</sup> March 1901) *Ratkitchanubeksa* 17 [Government Gazette 17]. p. 696 – 700.

Phraratbanyat samrap truat pongkanrok sat phahana Rattanakosinsok 119 [The act of preventing infectious diseases in beasts of burden 1901]. (1<sup>st</sup> July 1901) *Ratkitchanubeksa* 17 [Government Gazette 17]. p. 137 – 139.

Phraratbanyat sat phahana ro. so. 110 [The act of beasts of burden 1892]. (23<sup>rd</sup> August 1892) *Ratkitchanubeksa* 8 [Government Gazette 8]. p. 180 – 185.

Phraratbanyat rangap rokrabat [The act of restraining infectious diseases]. (23<sup>rd</sup> November 1913) *Ratkitchanubeksa* 30 [Government Gazette 30]. p. 372 - 379.

Phraratbanyat rokrabat pasusat lae sat phahana phutthasakrat 2474 [The act of infectious diseases in livestock and beasts of burden, 1931]. (23<sup>rd</sup>

- November 1931) *Ratkitchanubeksa* 48 [Government Gazette 48]. p. 496 – 509.
- Prakat krasuangsetthakan rueang waduai rok sueng pen rokrabat tam khwammai haeng phraratbanyat rokrabat pasusat lae sat phahana phutthasakrat 2474 [The announcement of the Ministry of Agriculture: definition of infectious diseases in the act of infectious diseases in livestock and beasts of burden, 1931] *Ratkitchanubeksa* 48 [Government Gazette 48]. p. 4436 – 4437.
- Rajabhadhraks, C. (1977). *Agricultural development and social change in Thailand from A.D. 1892-1932* (B.E. 2435-2475). (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Sattawaphaet samakhom haeng prathet thai nai phrabrom rachupatham. (2008), *60 Pi Achip sattawaphaet su sangkhom thai* [60 Years of Veterinarians and Thai Society]. Bangkok: Samakhom.
- Tantiwanit, P. (1985). *50 Pi Sattawaphaetthayasat bandit 2478 – 2528* [50 years of Doctor of Veterinary Medicine, 1935-1985]. Bangkok: Faculty of Veterinary Medicine.
- Wyatt, D. K. (2013). *Prawatsat thai chabap sangkhep* [A short history of Thailand]. Bangkok: The Foundation of the Promotion of Social Science and Humanities Textbooks Project.